

Buskó Tibor László

Az okos fenntartható város fogalma a hazai tervezési gyakorlatban

The Concept of a Smart, Sustainable City in Domestic Planning Practice

Összefoglalás

Magyarországon a fenntartható város fogalma 2021-ben került be a fejlesztéspolitikai diskurzus főáramába. A 256/2021 (V. 18.) Korm. rendelet a legjelentősebb magyar városok számára fenntartható városfejlesztési stratégiák elkészítését írta elő. A tanulmány a diskurzuselemzés módszertani eszközét felhasználva arra keresi a választ, hogy az EU által inspirált okos fenntartható város koncepció hogyan tükröződik a magyarországi városfejlesztés helyi (önkormányzati) szintjén. Az empirikus vizsgálat fő forrásául szolgáló fenntartható városfejlesztési stratégiák elemzése azt mutatja, hogy ezeket inkább a tagállami szinten megfogalmazott, technológiaközpontú okos város koncepcióhoz való alkalmazkodás jellemzi, de a fogalom uniós és tagállami szintű meghatározásában rejlő bizonytalanságok elvileg elegendő mozgásteret biztosíthatnak ahhoz, hogy a helyi szint menedzsmenközpontú értelmezései is a diskurzus aktív összetevőjévé váljanak.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: H7, O18, Q01, Q5, R5

Kulcsszavak: diskurzuselemzés, okos város, fenntartható város, városfejlesztés, Magyarország

Summary

In Hungary, the concept of sustainable cities entered the mainstream of development policy discourse in 2021. Government Decree 256/2021 (18 May 2021) called for the preparation of sustainable urban development strategies (hereafter: SDS Documents) for the most important Hungarian cities. Using the methodological tool of discourse analysis, the paper seeks to answer the question of how the concept of a smart sustainable city is reflected at a local

DR. BUSKÓ TIBOR LÁSZLÓ PHD, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
(Busko.Tibor.Laszlo@uni-nke.hu).

(municipal) level in Hungarian urban development. The analysis of the SDS documents, which serve as the primary source for the empirical study, shows that Hungarian cities are characterized more by adapting to the technology-centered smart city concept formulated at a Member State level. However, the uncertainties inherent in the definition of the concept, both at the EU and national level, could in principle provide sufficient scope for management-oriented interpretations at a local level to also become active components of the discourse.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: H7, O18, Q01, Q5, R5

Keywords: development policy discourse, smart sustainable; smart city; Hungary

BEVEZETÉS

Az okos fenntartható város (smart sustainable city) fogalma iránt az utóbbi időben egyre erősebb érdeklődést tanúsít mind az akadémiai, mind pedig a fejlesztéspolitikai diskurzus, összhangban az okos (smart) és a fenntartható (sustainable) város fogalmainak térnyerésével. Ami az okos város fogalmát illeti, Ayyoob Sharifi és szerzőtársainak 2021-ben publikált vizsgálata alapján az ilyen tematikájú tudományos publikációk száma az angol nyelvű szakirodalomban 2018-tól a hivatkozott tanulmány befejezéséig már meghaladta az 1991 és 2018 közötti időszak teljes termését (Sharifi et al., 2021). Egy másik kutatás a fenntartható és az okos fenntartható város fogalmainak esetében is kimutat egy efféle exponenciális tendenciát, bár azoknak a publikációknak a száma, amelyek explicit módon használják ez utóbbi fogalmakat (valószínűsíthetően azért, mert a technológiai szemléletű munkákban még mindig az okos város fogalma a domináns), lényegesen kisebb. Az okos fenntartható városra irányuló tematika mindenestre már itt, a fogalom előfordulási gyakoriságának szintjén is figyelemreméltó: az „okos fenntartható város(ok)” fogalmát explicit módon használó publikációk száma 2019-ben már nem sokkal maradt a „fenntartható város(ok)” fogalmát tartalmazóaktól (Janik et al., 2020).

A tisztánlátáshoz azonban túl kell lépniünk a fogalmak explicit említésein. Bár az okos város eredendően inkább egy technológiai szemléletű megközelítésben (Albino et al., 2015; Cohen, 2015), a fenntartható város pedig egy ökológiai megközelítésben gyökerezik (Heymans et al., 2019), az idő előrehaladtával egyre erőteljesebb konvergencia figyelhető meg a két fogalom között (Ahvenniemi, 2017). Ez a folyamat pedig a fejlett infokommunikációs (IKT) eszközöket a hatékonyság, a fenntarthatóság, a méltányosság és az életminőség javításának kontextusában értelmező „okosabb város” (smarter city) fogalmán át végül törvényszerűen vezetett el az okos fenntartható városig (Bibri és Krogstie, 2017:192). Eltekintve azonban az okos város és a fenntartható város fogalmi közötti tagadhatatlan konvergenciától, a fogalom lényegét a konkrét városfejlesztési célok sokfélesége miatt nem egyszerű megragadni. A legfontosabb ilyen kísérlet az International Telecommunication Union (ITU) 2014-es tanulmánya, amely 116 korábbi, az okos fenntartható város fogalomköréhez kötődő definíció alapján alkotta meg saját javaslatát. Eszerint „az okos fenntartható város olyan innovatív város, amely az IKT-k és más eszközök segítségével javítja az életminőséget, a városi működés és szolgáltatások hatékonyságát, valamint

a versenyképességet, miközben biztosítja, hogy gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból megfeleljen a jelen és a jövő generációk igényeinek” (ITU, 2014:1). A definíciók magas száma bizonyos szempontból csalóka, hiszen a felhasznált 116 szöveghelyből mindössze 23 ír kifejezetten „okos fenntartható város(ok)ról”, a többi inkább általában véve vett okosváros-tematikájú publikáció. Ettől függetlenül az ITU gyűjtése kétségtelenül rámutat arra, hogy az okos és a fenntartható város fogalmai közötti konvergencia – ha az utóbbi időben fel is gyorsult – nem a legutóbbi időszak terméke. Ebből kiindulva a folyamat máig érvényes irányai a következők:

- a „fenntarthatóság” dimenziójához kapcsolódóan: a projektek pénzügyi megalapozottságára eső fókusz (Popova, 2020) helyett a természeti és az emberi szféra interakcióját hangsúlyozó ökológiai természetű megközelítés, ezzel párhuzamosan pedig egy még ennél is komplexebb, a fenntarthatóság gazdasági, társadalmi és környezeti pilléreit (Lehtonen, 2004:200) egyaránt figyelembe vevő megközelítés kerül előtérbe (Toli–Murtagh, 2020). Az IKT megoldások bevezetését ennek megfelelően egyre inkább túlhaladott önmagáért való célokként értelmezni, azok fokozatosan a komplex értelemben vett fenntartható városfejlesztés eszközeivé változnak át;
- az „okos” (smart) dimenzióhoz kapcsolódóan: az okos város fogalomtörténetében a kezdeti, technológia-vezérelt szakaszt követő időszakban, a 2010-es évek második felétől egyre hangsúlyosabbá válik a nem feltétlenül technológiai értelemben vett innováció fogalma (Nilssen, 2018). Ezek térnyeréséhez kapcsolódóan az egyedi szolgáltatások – illetve az ezekhez kötődő digitális technológiai megoldások – helyett a szolgáltatásszervezés általában véve vett hatékonyságának kérdései kerülnek domináns pozícióba, előtérbe helyezve a legkülönbébb menedzsmentközpontú megközelítéseket (Mora et al., 2023).

MÓDSZERTAN

Korábban már többször is kísérletet tettem arra, hogy a hazai smart fejlesztéspolitikák intézményesülését a diskurzuselemzés (Gee–Handford, 2021) módszertani eszköze segítségével értelmezsem. Eszerint a diskurzus fogalmát a szélesebb értelemben vett társadalmi gyakorlat irányába kitérítő kontextuális jellegű megközelítéseken belül konstruktivista és kritikai altípusok különböztethetők meg (Phillips–Hardy, 2002). A konstruktivista altípus a diskurzus eredményének tekinthető jelentéstartalmak előállításának törvényszerűségeire kíváncsi, míg a másik végpont kritikai altípusa „az uralom (újra)termelésében vagy annak megkérdőjelezésében szerepet játszó diskurzus” (Van Dijk, 1993:249) sajátosságainak feltárásán keresztül azokra a hatalmi relációkra összpontosít, amelyek az imént említett konstrukciós folyamatok hátterében állnak. Az okosfalu-diskurzus magyarországi intézményesülése kapcsán – már csak a vidékfejlesztés eredendően bottom-up jellege miatt is – inkább a konstrukciós folyamatra, annak konszenzuális összetevőire hívtam fel a figyelmet (Buskó, 2023b). Az okosváros-diskurzus intézményesülési folyamatát ellenben egy ennél kritikaibb jellegű diskurzuselemzés segítségével írtam le és értékeltem (Buskó, 2023a), hiszen a városi térségek nagyobb gazdasági, szociális és területi jelentősége miatt a központi szint Magyarországon sokkal direkter módon avatkozik be az okos város fogalmának alakításába, illetve a kapcsolódó fejlesztési irányok kijelölésébe és megvalósításába, mint a periférikus vidéki települések, térségek esetében.

Az okos fenntartható város imént bemutatott fogalmát nehéz egyértelműen elhelyezni a konstruktivista-kritikai tengely valamelyik végpontjának közelében. Egyik oldalról elköteleződhetnek egy kritikai értelmezés mellett. Ez esetben az okos fenntartható város meghatározásában az uniós szint játszaná a vezető szerepet, a diskurzus alárendelt szereplői – a tagállami és még inkább a helyi szintek – pedig a fenntartható városfejlesztésre elkülönített források reményében inkább passzívan alkalmazkodnának a felsőbb szint(ek) elvárásaihoz. Másik oldalról viszont az sem zárható ki, hogy az alsóbb szintek maguk is a jelentéskonstrukció folyamatának aktív szereplőivé váljanak. Az, hogy ezek közül az értelmezések közül melyik jár közelebb az igazsághoz, természetesen csak a diskurzus működésének leírásán/értelmezésén keresztül, az ebből a szempontból centrális fontosságú uniós, tagállami és helyi szintű szakpolitikai dokumentumokból kiindulva dönthető el.

Magyarországon az okos fenntartható város fogalma 2021-ben került be a fejlesztéspolitikai diskurzus főáramába. A 256/2021. (V. 18.) Korm. rendelet 69. § (1) bekezdés annak érdekében, hogy a 2021-27-es európai uniós költségvetési ciklus fenntartható városfejlesztési forrásai felhasználhatóvá váljanak, fenntartható városfejlesztési stratégiák (ezenül: FVS dokumentumok) elkészítésére hívta fel azokat a városainkat vagy várostárségeinket, amelyeket a vármegyei önkormányzatok által elkészített integrált területi programok erre kijelöltek. Vizsgálatomban ezekre az FVS dokumentumokra, mint elsődleges forrásokra koncentrálok, figyelembe véve két nehézséget:

- Az FVS dokumentumok elkészítésének módjára vonatkozó konkrét iránymutatásokat a Pénzügyminisztérium Regionális Fejlesztési Programok Irányító Hatósága által 2021 júliusában kiadott Fenntartható Városfejlesztési Stratégia 2021-2027 Módszertani Kézikönyv, a továbbiakban: PM-Kézikönyv (Pénzügyminisztérium, 2021) tartalmazza, ami azonban – ahogy az a vezetői összefoglalóból kiderül – egyaránt figyelmet fordít a hatályos hazai és uniós szakpolitikai kereteknek való megfelelésre. Ahhoz tehát, hogy helyesen értelmezhessem a helyi szint helyét/szerepét az okos fenntartható város fogalmának kidolgozásában és megvalósításában, az uniós és a tagállami kontextus tisztázására egyaránt szükség lesz.
- Okvetlenül meg kell említeni azt is, hogy – ellentétben ITU által sugallt megközelítéssel – az uniós és a tagállami szintű szakpolitikák nemigen beszélnek kifejezetten okos fenntartható városról, inkább implicit módon igyekeznek a fenntartható városfejlesztés fogalomkörébe illeszteni az okos (smart) dimenziót. A következőkben ezért az okos fenntartható város fogalmának uniós – és ezzel együtt a hazai – fejlesztéspolitikai diskurzusban való előfordulásai kapcsán az „okos” jelzőt inkább zárójelbe fogom rakni. Ez persze egyáltalán nem jelenti az okos dimenzió háttérbe szorulását a tagállami és uniós szintű fenntartható városfejlesztési diskurzusban, pusztán azt, hogy az okos dimenzió helye/szerepe az (okos) fenntartható város fogalmán belül bővebb magyarázatot követel. A helyi szint mozgásterét alapvető módon meghatározó uniós és hazai szakpolitikai keretek tisztázása során így leginkább arra fogok koncentrálni, hogy miképpen értelmezik a felsőbb szintek ezt az okos dimenziót, majd pedig megvizsgálom, hogy ezek az értelmezések milyen mértékben hagynak nyomot az FVS dokumentumok okosváros-definícióin, illetve a hozzájuk kapcsolódó konkrét városfejlesztési célokon.

A SZAKPOLITIKAI KERETEK TISZTÁZÁSA

Az uniós kontextus

Az (okos) fenntartható város magyarországi intézményesülésében kulcsszerepet játszó PM-Kézikönyv egyértelműen utal az EU kezdeményező szerepére. A vezetői összefoglaló például kijelenti, hogy „az Irányító Hatóság módszertani Kézikönyvét az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1060 Rendelete és az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1058 Rendelete, az Európai Zöld Megállapodás, a Lipcsei Charta, a Városi Partnerségek, illetve a Bizottság által kiadott Fenntartható Városfejlesztési Stratégiák Kézikönyve alapján készítette el” (Pénzügyminisztérium, 2021:12). Igazság szerint azonban meglehetősen nehéz lenne meghatározni egy olyan uniós szintű iránymutatást, amely evidens módon jelölné ki a tagállami szintű igazoldás irányát. Kissé konkrétan: az okos dimenzió fogalmában korábban már említett átrendeződs – az okos megoldások eszköz-jellegének hangsúlyozása, illetve továbbáblépés a menedzsmentközpontú megközelítések irányába – a gyakorlatban két szakpolitikai irány felé nyithatja meg az utat:

- A smart dimenzió – illetve a digitalizáció – mibenlétére vonatkozó explicit iránymutatások hiánya jól megmutatkozik az (okos) fenntartható városfejlesztési diskurzus kulcsfontosságú uniós dokumentuma, a Bizottság által kiadott Fenntartható Városfejlesztési Stratégiák Kézikönyve, ezentúl: EU-Kézikönyv (Fioretti et al., 2020) lapjain is. Az „okos” (smart) kifejezés ugyan viszonylag gyakran – 51 alkalommal – fordul elő a szövegben, de ezek az előfordulások egyáltalán írják elő a smart városfejlesztés EU által kanonizált módját a helyi szereplők számára. Éppen ellenkezőleg: vagy a kohéziós politika 2014-es reformja óta az uniós „okos” (smart) diskurzus szempontjából kulcsfontosságú nemzeti, regionális intelligens szakosodási stratégiákhoz (Di Cataldo et al., 2021) való igazodás általában véve vett szükségességét hangsúlyozzák az FVS dokumentumok elkészítése során, vagy pedig partikuláris jó gyakorlatokat mutatnak be. Ennek alapján egyáltalán nem meglepő, hogy az okos város és a digitalizáció viszonyát sem tisztázza a szöveg, illetve a városi kormányzásra bízza ezt a feladatot. Hiszen amikor a szerzők abbéli meggyőződésüknek adnak hangot, hogy „az eredményes városirányítás demokratikus és befogadó, hosszú távú és integrált, többléptékű és többszintű, területi alapú, tapasztalt és tudatában van a digitális korszaknak”, (Fioretti et al., 2020:94) legfeljebb nagy általánosságban erősítik meg a digitalizáció hatékony kormányzásban betöltött szerepét. Ennek megfelelően a „digitális” (digital) kifejezés az „okos” (smart) kifejezéshez viszonyítva jóval ritkábban fordul elő, mindössze 12 alkalommal. Az EU-Kézikönyv tehát „nem kínál ’gyors megoldásokat’, hanem – konkrét példákkal, továbbá létező eszközökre és útmutatásokra hivatkozva – javaslatokat ad arra nézve, hogyan felelhetünk meg a legfontosabb kihívásoknak a stratégiaalkotás, a megvalósítás és a nyomon követés folyamata során” (Fioretti et al., 2020:12).
- Egy másik szakpolitikai irány továbbra is az IKT alapú okos megoldásokat állítja a figyelem középpontjába, sokkal erősebben kötődve a technológiai szempontú megközelítésekhez. Persze az is jelentős előrelépésnek tekinthető, hogy a digitalizációt

„a fenntartható városfejlesztés minden dimenzióját érintő, kulcsfontosságú átalakító, ágazatközi trendjeként” értelmező Új Lipcsei Chartával (European Commission, 2020:5) összhangban az IKT-megoldások itt már nem öncélként, hanem az (okos) fenntartható városfejlesztés kulcsfontosságú eszközeiként jelennek meg. A 2020-ban jóváhagyott Európai Zöld Megállapodás például ennek megfelelően igyekszik kidomborítani a legkülönfélébb okos szolgáltatások szerepét a 2050-ig megvalósítandó klímamemlegesség elérésében, legyen szó akár „az új és korszerűsített épületek tervezéséről”, akár „az új, fenntartható mobilitási szolgáltatások támogatásáról” (European Commission, 2019:9-10).

Összességében tehát az EU kezdeményező szerepét több okból sem célszerű túldimenzionálni a hazai (okos) fenntartható városfejlesztési diskurzusban. Egyrészt az uniós diskurzus közvetítése szempontjából kulcsfontosságú EU-Kézikönyv kifejezetten deklarálja az ott leírtak ajánlás jellegét, másrészt pedig úgy tűnik, az EU maga sem köteleződik el egyértelműen valamelyik szakpolitikai irány – az (okos) fenntartható város egyik vagy másik értelmezése – mellett. Így az (okos) fenntartható városfejlesztési diskurzus tagállami szintjének Magyarországon is megfelelő mozgástere maradhatott arra, hogy aktív módon alakítsa-formálja az (okos) fenntartható város jelentését.

A hazai kontextus

Nem számítva néhány az okosváros-tervezés néhány helyi indíttatású példáját, (Árvai, 2022; Gere–Kocsis, 2022) Magyarországon az okos város 2017 óta kap centrális szerepet a hazai fejlesztéspolitikai diskurzusban. A településszintű tervezés alapvető jogi dokumentumának számító 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 2017-es módosítása szerint az okos város „olyan település, amelyik az integrált településfejlesztési stratégiáját okos város módszertan alapján készíti és végzi” (314/2012. Korm. rend. 2. § 5b). A centralizáció jegyében a Kormány a szóban forgó módszertan kialakítását a Miniszterelnökség építészeti, építésügyi, ingatlan-nyilvántartási és térinformatikai szakmai háttérintézményének, a Lechner Tudásközpontnak a kizárólagos feladatává tette. Az ennek nyomán 2017 novemberében kiadott Okos Város Fejlesztési Modell Módszertani Útmutatója című dokumentum, ezentúl: Lechner-Útmutató (Miniszterelnökség, 2017) azonban meglehetősen szűken értelmezi az (okos) fenntartható város fogalmát. Mert bár helyesen ismeri fel, különbözteti meg a fenntarthatóság ITU által is használt három (gazdasági, társadalmi, és környezeti) pillérét, ezek közül mégis a megvalósítandó (digitális) projektek pénzügyi fenntarthatóságára helyezi a legnagyobb hangsúlyt,¹ és így nem tud egyértelműen túllépni az IKT eszközökön alapuló okos megoldások öncél-jellegű értelmezésén.

A 2021 júliusában kiadott PM-Kézikönyv úgy is felfogható, mint a magyarországi okosváros-fogalom egyfajta korrekciós kísérlete az (okos) fenntartható városfejlesztési diskurzus jegyében, elősegítendő az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1060 Rendelete által előírányzott, a fenntartható városfejlesztésre elkülönített – a 2021-2027-es időszakban immár 5%-ról 8%-ra emelt – Európai regionális Fejlesztési Alap (ERFA) támogatások minél hatékonyabb felhasználását. Az eredmény azonban továbbra sem maradt mentes az ellentmon-

dásoktól, már csak azért sem, mert a PM-Kézikönyv a már említett uniós szintű szakpolitikai dokumentumok mellett a 314/2012-es Kormányrendelettel, sőt a Lechner-Útmutatóval való összhang fontosságát is kiemeli (Pénzügyminisztérium, 2021:12). Mindennek eredménye a digitális város és az okos város fogalmainak deklarált – de számos kérdést továbbra is nyitva hagyó – megkülönböztetése. Eszerint „az okos város a technológiai megoldások alkalmazásának humán oldalát és beágyazottságát erősíti, azaz valamivel komplexebben értelmezett rendszer. Az okos városok a digitális technológiai megoldásokat a városi környezet menedzsmentjének és hatékonyságának fejlesztésére használják” (Pénzügyminisztérium, 2021:85). A megkülönböztetés kétségtelen érdeme a „humán oldal és beágyazottság” – a tulajdonképeni fenntarthatósági céloknak való megfelelés – hangsúlyozása, amelynek köszönhetően a PM-Kézikönyv végleg maga után hagyja a különféle okos megoldások öncélként értelmezését. A szélesebb értelemben véve vett innovatív, menedzsmentközpontú megközelítés tekintetében azonban már kevésbé egyértelmű az összkép. Az „egész városi működési alrendszereket érintő digitális városi megoldásokból” (Pénzügyminisztérium, 2021:85) kiinduló megközelítés – a hazai közigazgatásban tapasztalható digitalizációs törekvések (Fási, 2019) sajátos visszhangjaként – háttérbe szorítja a szélesebb értelemben véve vett innovációkat, és talán az ilyen típusú innovációk fő letéteményeseként értelmezhető menedzsmentet is a közszolgáltatások hatékonyságát javító digitális technológiai megoldások hasznélvezőivé fokozza le. A következőkben ennek megfelelően megvizsgálom, hogy a PM-Kézikönyv iránymutatása alapján készült FVS dokumentumaink képesek-e – és ha igen, mennyiben – túllépni a technológia- és szolgáltatásközpontú felfogáson egy szélesebb értelemben véve vett innovatív, menedzsmentközpontú megközelítés felé.

AZ OKOS DIMENZIÓ FVS DOKUMENTUMAINKBAN

Empirikus vizsgálatom alapját FVS dokumentumaink öndefiníciói adják, különös tekintettel az okos város PM-Kézikönyv által kellően meg nem világított fogalmára. Ennek megfelelően azokat a szöveghelyeket és közvetlen szöveggörnyezetüket kerestem ki és elemeztem, ahol az „okos város” (vagy angol megfelelője, a „smart city”) kifejezés előfordul. Praktikus okokból a vizsgálatot azokra a legjelentősebb városainkra (a megyei jogú városokra + Budapestre) szűkítem, amelyek a tanulmány megírásának kezdőpontjában, 2024. január elsején már rendelkeztek a nyilvánosság számára online formában is hozzáférhető FVS dokumentummal.²

Explicit okosváros-definíciók

Elsőként áttekintem azokat az FVS dokumentumokat, amelyek lapjain megtalálható az okos város explicit definíciója. Érdekes módon mindössze 7 város, Kecskemét, Eger, Veszprém, Érd, Salgótarján, Kaposvár és Pécs FVS dokumentuma sorolható ebbe a kategóriába, a maradék 14 esetben inkább csak az „okos város” (smart city) kifejezés előfordulásainak közvetlen szöveggörnyezete segítségével következtethető ki a fogalom jelentése. Az elemzés során elsőként azt emelem ki, hogy a szóban forgó definíciók – összhangban a PM-Kézikönyv megközelítésével – kulcsszerepet szánnak a digitális technológiáknak. Egyedüli kivételként

Kecskemét FVS dokumentuma említhető meg, amely az okos város, okos térség fogalmát a digitalizáció említése nélkül azonosítja „valamennyi közszolgáltatás és a városüzemeltetés minőségi és innovatív fejlesztésével”. (Kecskemét 2022a, 33) Mivel azonban a definíció sem a városüzemeltetésről, sem pedig annak „innovatív” jellegéről nem ad bővebb felvilágosítást, Kecskemét FVS dokumentumából vizsgálatunk jelenlegi szintjén még korai lenne messzemenő következtetéseket levonni.

Az explicit okosváros-definíciókat megfogalmazó többi FVS dokumentum közül három város, Eger, Veszprém és Érd még nem alkot saját – illetve a szakirodalom segítségével megformált – meghatározást, hanem változtatás nélkül emeli át ezeket a hazai szakpolitikai dokumentumokból. Közülük Érd próbálkozása a leginkább figyelemreméltó. Először helyeslően idézi a PM-Kézikönyv okos és digitális város közötti különbségtételét, kiemelve a technológiai megoldások alkalmazásának humán oldalát és beágyazottságát, azoknak a városi környezet menedzsmentjének és hatékonyságának fejlesztésében játszott szerepét. Ezt követően viszont hozzáteszi, „a fejlesztések (...) nem lehetnek öncélúak, azaz minden esetben a korábban már definiált átfogó és tematikus célok elérését kell elősegíteniük” (Érd, 2022: 27,129). Ezzel pedig akár meg is nyílhat az út az úgynevezett „átfogó célok”, és az ezeket középpontba állító menedzsmentközpontú megközelítés felé.

Kaposvár, Salgótarján és Pécs FVS dokumentumai egy-egy saját definíció megfogalmazásával próbálják meghatározni az okos város fogalmát. Ezek már hangsúlyozottan menedzsmentközpontúság irányába lépnek tovább, bár az egyes digitális technológiák és a menedzsment viszonyrendszerét nem egyformán értékelik. Kaposvár FVS dokumentuma még arról ír, hogy „az okos városok a digitális technológiai megoldásokat a városi környezet menedzsmentjének és hatékonyságának fejlesztésére használják”, (Kaposvár, 2023:244) vagyis az okos város fogalmának középpontjában a PM-Kézikönyvhöz hasonlóan az egyes IKT megoldások állnak. Egy fokkal komplexebb értelmezést sugall Salgótarján FVS dokumentuma, amely szerint „egy város okos város szintre lépése a település életében radikális ugrást jelent”, illetve hogy „amennyiben ezt sikerül meglépni egy teljesen új működési, irányítási, igazgatási modell szerint fog üzemelni a város.” Ezzel összefüggésben a digitális fejlesztések megvalósítását már csupán az okos város megteremtésének „fontos elemeként” – és nem lényegi összetevőjeként – veszi számításba (Salgótarján, 2022:189). Pécs okosváros-definíciója talán még messzebb jut. Élesen kritizálja a digitalizáció szerepét abszolutizáló megközelítéseket, kiemelve például, hogy „a digitális város dimenzió elnevezés által sugallt folyamatdigitalizáció (...) önmagában nem oldja meg a város fejlődési trendváltását” (Pécs, 2022:20). A digitalizáció szerepét Pécs FVS dokumentuma persze ezzel együtt sem kívánja kibővíteni, változatlanul kiemelt szerepet szán „az informatikai és technológiai fejlődés által elérhetővé vált leginnovatívabb és leghatékonyabb megoldásoknak.” (Pécs, 2022:21). Ezzel együtt azonban leszögezi, hogy szemben „az egy-egy szakterületre (közlekedés, közvilágítás, stb.) korlátozódó, (...) alapvetően technológiai megközelítésű ajánlatokkal, a valóban 'okos' városi megközelítés (...) fordított irányba halad: első lépésben az alrendszer logikus tervezési és működési modelljét alakítja ki, majd a stratégiai- operatív tervezési és irányítási alrendszerhez kapcsolódva terjeszti ki a rendszerfejlesztést az egyes fizikai alrendszerekre”. (Pécs, 2022:235).

Az (okos) fenntartható városfejlesztés stratégiai céljai

Az előző alfejezetben bemutatott definíciók segítségével még nem feltétlenül kapható pontos válasz korábbi kérdéseimre. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy a definíciókból kiolvasható okosváros-értelmezések nem lesznek összhangban az FVS dokumentumokban megmutatkozó, és a későbbiekben realizálandó városfejlesztési célokkal. Egy technológia- és szolgáltatás-központú definíciót például a későbbiekben könnyen felülírhat egy menedzsmentközpontú attitűd, mint ahogy az is elképzelhető, hogy egy sokat ígérő menedzsmentközpontú definíció fog megrekedni a deklarációk szintjén. Ezért az explicit okosváros-definíciók alapján kapott eredményeket a stratégiákban szereplő (okos) fenntartható városfejlesztési célok vizsgálatával egészítem ki. Elemzésem természetesen csak a FVS dokumentumok alapján kidolgozott városfejlesztési projektekkal, illetve a szóban forgó városok okos teljesítményének bemutatásával³ teljessé, de a 2021-2027-es programozási időszak jelenlegi fázisában ez utóbbiakat még nem szándékozom vizsgálat alá vonni.

A vizsgálat alá vont 21 FVS dokumentum többségének esetében az okos fenntartható városfejlesztési célok szinte kizárólag a (települési) infrastruktúra (Abonyiné, 2007; Kőszegfalvi, 1991) fogalmán belül értelmezett műszaki (hard) és társadalmi (soft) okos város alrendszerekhez (Baji, 2017:95) sorolható szolgáltatások digitalizációjához kapcsolódnak. Ebbe a csoportba tartoznak az általam vizsgált 21 város FVS dokumentuma közül 11, nevezetesen Debrecen, Békéscsaba, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Sopron, Szeged, Szekszárd, Szolnok, Szombathely és Tatabánya stratégiái. Itt említhetők meg továbbá azoknak az explicit okosváros-definíciót megfogalmazó városoknak (Veszprém, Kaposvár és Salgótarján) az FVS dokumentumai is, amelyek esetében szintén hasonló jellegű városfejlesztési célokkal találkozunk. Salgótarján esetében, amelyek explicit okosváros-definícióját korábban már egyértelműen menedzsmentközpontúként értékeltük, ez némiképp meglepőnek tekinthető.

A következő FVS dokumentumok városfejlesztési céljai mögött már egy jóval összetettebb, de feszültségektől továbbra sem mentes okosváros-fogalom áll. Elsőként szemügyre veszem az explicit okosváros-definíciókat meg nem fogalmazó városaink példáit. Néhol a menedzsmentközpontú megközelítés jelenléte még nem hangsúlyos, de már tetten érhető. Székesfehérvár FVS dokumentumát például még az egyedi szolgáltatásokhoz kötődő digitális technológiák uralják, de a város stratégiai célrendszerében szereplő R9 rész cél („a közösségi tervezés platformjának szélesítése és mélyítése”) a tervezési folyamat szélesebb értelemben vett innovatív, menedzsmentközpontú értelmezése felé látszik elmozdítani az okos dimenziót (Székesfehérvár, 2022:17). Esztergom FVS dokumentuma okosváros-fogalma általában véve szintén szektorális jellegű még, viszont a dokumentum egy smart city/okos város referens pozíció létrehozásán keresztül már magának az okos fejlesztési folyamatnak az intézményesítésére tesz egyértelmű javaslatot. A referens számára előirányzott feladat- és hatáskörök alapján ráadásul az is nyilvánvalónak tűnik, Esztergom számára ez az okos fejlesztési folyamat szintén a szélesebb értelemben vett innovatív, menedzsmentközpontú értelmezés felé igyekszik meghaladni az egyedi közszolgáltatások digitalizációját. A szóban forgó feladat- és hatáskörök a digitális átállással kapcsolatos teendőknél túl ugyanis kiterjednek a Smart City/Okos Város stratégiai tervezésére és monitoringjára, valamint a civil

szervezetekkel, lakossággal, gazdasági szereplőkkel, kormányszattal, közszolgáltatókkal való kapcsolattartásra, lényegében a közösségi részvétel erősítésére is (Esztergom, 2022:236). Budapest FVS dokumentumát szintén nehéz egyértelműen értékelni. Egyik oldalról a főváros korábbi, 2019-es Budapest - Okos Város Keretstratégiájára reflektálva a szerzők annak a meggyőződésüknek adnak hangot, hogy, „a Fővárosi Önkormányzat (...) eltért a szokásos módszertantól, a hangsúlyt az okos városfejlesztési folyamatra helyezte a változó környezetben nehezen definiálható célállapotok rögzítése helyett”, kiemelve ennek a folyamatnak a szélesebb értelemben véve vett innovatív jellegét („befogadó, partnerségen alapuló tervezés”) is. Ezt a menedzsmentközpontú megközelítést azonban jócskán ellentozozza, hogy a fentiek elsősorban még mindig a „gyorsan fejlődő digitális, technológiai környezetben a termékek, szolgáltatások fejlesztésének alapját” jelentik, azaz a menedzsment nem képes végérvényesen elrugaszkodni a technológia- és szolgáltatásközpontú megközelítéstől (Budapest, 2023:153).

A fennmaradó négy, az explicit okos város definícióik kapcsán már bemutatott város – Érd, Eger, Pécs, Kecskemét – dokumentumainak esetében egyértelmű a menedzsmentközpontúság, de abban már korántsem egységesek, hogy mennyiben képesek a digitális város fogalmát meghaladva egy szélesebb értelemben véve vett innovatív megközelítés felé mozdulni el. Így Érd, bár „városüzemeltetés és irányítás hatékonyságának” általában véve vett javításáról ír, az Okos Város (T20) célt továbbra is a Digitális Érd (A6) átfogó célnak rendeli alá. (Érd, 2022:27) Némiképp árnyaltabban fogalmaz Pécs FVS dokumentuma, amelynek esetében a „digitális átállás elérése és a digitális alrendszerek integráltságának megteremtése” már csak „alapfeltétele” marad a „SMART CITY: új városirányítási modell és üzemeltetési rendszer” (R15 cél) megteremtésének. (Pécs, 2022:374) Végül Eger a H2 horizontális cél keretei között már egyértelműen megkülönbözteti egymástól a „digitális technológiai” és „szervezeti” megoldásokat, ami tulajdonképpen legitimálja a menedzsment szélesebb értelemben vett innovatív városfejlesztési törekvéseit is (Eger, 2022: 293).

Utoljára hagytam Kecskemét FVS dokumentumának városfejlesztési céljait. Korábban már bemutattam, hogy a város explicit okosváros-definíciójában nem szerepel a digitalizáció fogalma. A konkrét városfejlesztési célok elemzése rámutat, hogy Kecskemét az (okos) fenntartható város fogalmának értelmezése során valóban leválasztja a „digitális” (itt: az IKT-megoldásokra fókuszáló) város fogalmáról az „okos” (itt: menedzsmentközpontú) várost. A digitális átállás ennek megfelelően ugyan jelen van Kecskemét FVS dokumentumában, de csupán az egyik tematikus cél – „a zöld- és digitális átállást szolgáló szervezeti, pénzügyi és infrastrukturális innovációk támogatása” (Tc15) – részelemeként. Az okos fenntartható városfejlesztés szempontjából leginkább hangsúlyosabb horizontális célok között viszont a digitalizáció már egyáltalán nem bukkan fel: a Hc3 horizontális cél e helyett az oktatáshoz és a szemléletformáláshoz kapcsolja az „intelligens fejlődés feltételeinek a megteremtését”. (Kecskemét, 2022b:36) Ezáltal Kecskemét – a vizsgált FVS dokumentumok között példátlan módon – inkább alábecsülni látszik az IKT-megoldások szerepét az Ipar 4.0 időszak (okos) fenntartható városfejlesztésében.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányom korábbi szakaszában feltettem a kérdést: egy konstruktivista (az alárendelt szintek aktív részvételét hangsúlyozó) vagy egy kritikai (a hatalmi relációkra dominanciáját sugalló) megközelítés alkalmazása tekinthető-e célravezetőbbnek az (okos) fenntartható város fogalmára összpontosító diskurzuselemzés során? Úgy vélem, a hazai FVS dokumentumok elemzése, illetve az uniós és tagállami szintű fejlesztéspolitikai kontextusba helyezésük rámutatott, hogy erre a kérdésre nem adható egyértelmű válasz. A kritikai megközelítés ellen szól, hogy a hatalmi centrumokként értelmezhető felsőbb szintek – az EU, illetve Magyarországon a kormányzati szint – nem csak hogy nem közvetít világos elvárásokat az alárendelt szintek felé, de ő maga sem köteleződik el egyértelműen az (okos) fenntartható város egyik vagy másik felfogása mellett. Uniós szinten az EU-Kézikönyv menedzsmentközpontú felfogása szöges ellentétben áll az Új Lipcsei Charta – valamint az Európai Zöld Megállapodás – technológia- és szolgáltatásközpontú szemléletével. A hazai (okos) fenntartható városfejlesztési diskurzus alapvető dokumentumának tekinthető PM-Kézikönyv pedig egy olyan vitatható sikerű kísérletként értékelhető, ami konszenzust próbál teremteni a meglehetősen ellentmondásos uniós diskurzus, valamint a hazai fejlesztéspolitika Lechner-Útmutatóban fellelhető – az okos megoldások öncél-jellegű értelmezéséhez túlságosan is erős szálakkal kötődő – okosváros-fogalmi között. Ez a zavaros helyzet elvben azt is jelenhethetné, egyértelmű iránymutatás hiányában a helyi szintnek megfelelő mozgásteret marad arra, hogy aktív módon alakítsa-formálja az (okos) fenntartható város jelentését. A magyarországi FVS dokumentumok empirikus elemzése azonban rávilágít arra, hogy egy ilyen konstruktivista megközelítésnek is megvannak a maga korlátjai: a vizsgálat alá vont 21 FVS dokumentum többségére a kormányzati szint implicit elvárásaihoz valamivel közelebb álló technológia- és szolgáltatásközpontú okosváros-megközelítés elfogadása volt jellemző. A kisebbségbe szorult ellenpéldák fényében persze ez az implicit alkalmazkodási kényszer a 2010 után Magyarországon is domináns pozícióba jutó neo-weberi (re)centralizációs törekvések (Kákai és Vető, 2019:24) közepette sem tekinthető abszolútnak, és a jövőben realizálandó fenntartható városfejlesztési projektek esetében a helyi érdekek érvényesítése talán még kifejezettebbé válhat. De ennek a sejtésnek az igazolása már a kutatás folytatásának egy lehetséges irányát jelöli ki.

A TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

JEGYZETEK

- ¹ A Lechner-útmutató Okos városfejlesztési modell kialakításának irányelvei között szereplő Fenntarthatóság alfejezet első mondata kifejezetten leszögezi, hogy „a társadalmi és környezeti értelemben vett fenntarthatóság mellett a gazdasági fenntarthatóság kiemelt fontosságot élvez az okos település stratégiák megalkotása során”, majd pedig az alfejezet további szakaszai kizárólag a megvalósítandó projektek finanszírozási problémáira összpontosítanak. (Miniszterelnökség, 2017:12)
- ² Baja, Dunaújváros, Győr, Miskolc, Zalaegerszeg kivételével tehát összesen 20 megyei jogú város + Budapest tartozik ebbe a csoportba.
- ³ A hazai városok (okos) fenntartható teljesítményének jövőbeli méréséhez megfelelő kiindulópontot adhat Sikos T. Tamás és Szendi Dóra 2020-2021-es adatokon alapuló empirikus vizsgálata. (Sikos és Szendi 2023)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abonyiné Palotás Jolán (2007): *Infrastruktúra*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Ahvenniemi, Hannele – Aapo Huovila, Aapo – Pinto-Seppä, Isabel – Airaksinen, Miirnu (2017): What are the differences between sustainable and smart cities? *Cities*, vol. 60., no. A, 234-245. Online: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.09.009>
- Albino, Vito – Berardi, Umberto – Dangelico, Rosa M. (2015): Smart Cities: Definitions, Dimensions, Performance, and Initiatives. *Journal of Urban Technology*, vol. 22., no. 1., 3-21. Online: <http://dx.doi.org/10.1080/10630732.2014.942092>
- Árvai Anett (2022): Az okos város fogalom megjelenése a magyar közép- és nagyvárosok fejlesztési dokumentumaiban. *Földrajzi Közlemények*, vol. 146., no 1., 16-32. Online: <https://doi.org/10.32643/fk.146.1.2>
- Baji Péter (2017): Okos városok és alrendszereik – Kihívások a jövő városkutatói számára? *Tér és Társadalom*, vol. 31., no. 1., 89-105. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.31.1.2807>
- Bibri, Simon E. – Krogtie, John (2017): Smart sustainable cities of the future: An extensive interdisciplinary literature review. *Sustainable Cities and Society*, vol 31., 183-212. Online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2210670716304073?via%3Dihub>
- Buskó Tibor L. (2023a): Institutionalization of the Smart City Concept in Hungary: Results of a Discourse Analysis of Development Policy. *CEEeGov '23: Proceedings of the Central and Eastern European eDem and eGov Days*, 209-217. Online: <https://doi.org/10.1145/3603304.3604074>
- Buskó Tibor L. (2023b): The Institutionalisation of Smart Villages and Smart Rural Development in Hungary. *Pro Publico Bono*, vol. 11., no. 3., 2-28. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2023.3.1>
- Cohen, Boyd (2015): The 3 Generations of Smart Cities. *Fast Company*, 8 October. Online: <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>
- Di Cataldo, Marco – Monastiriotis, Vassilis – Rodríguez, Andrés (2021): How 'Smart' Are Smart Specialization Strategies? *Journal of Common Market Studies*, vol. 60., no. 5., 1272-1298. Online: <https://doi.org/10.1111/jcms.1315>
- European Commission (2019): *The European Green Deal. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. European Commission. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>
- European Commission. (2020). *The New Leipzig Charter. The transformative power of cities for common good. Adopted at the Informal Ministerial Meeting on Urban Matters on 30 November 2020*. European Commission.
- Fási Csaba (2019): Competitiveness Studies – The Digital Preparedness of the Hungarian Public Service. *JURA*, vol. 25., no. 2., 264-274. Online: https://jura.ajk.pte.hu/JURA_2019_2.pdf#page=264
- Fioretti, Carlotta – Pertoldi, Martina – Busti, Martina – Van Heerden, Sjoerdje (2020): *Fenntartható városfejlesztési stratégiák kézikönyve*. EU Science Hub.
- Gee, James P. – Handford, Michael (2012): Introduction. In Gee, James P. – Handford, Michael: *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Routledge, London – New York, 1-6.
- Gere László – Kocsis János B. (2022): Az okosváros-tervezés fejlődéstörténete kritikai megközelítésben. *Tér és Társadalom*, vol. 36., no. 4., 108-129. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.36.4.3398>
- Heymans, Angela – Breadsell, Jessica – Morrison, Gregory M. – Byrne, Joshua J. – Eon, Christine (2019): Ecological urban planning and design: A systematic literature view. *Sustainability*, vol. 11., no. 13., 1-20. Online: <https://doi.org/10.3390/su11133723>
- International Telecommunication Union (2014): *Smart Sustainable Cities: an Analysis of Definitions, Focus Group on Smart Sustainable Cities*. International Telecommunications Union.
- Janik, Agnieszka – Ryszko, Adam – Szafraniec, Marek (2020): Three Decades of Research on Smart Cities: Mapping Knowledge Structure and Trends. *Sustainability*, vol. 12., no. 3., 1-39. Online: <https://doi.org/10.3390/su12030779>
- Kákai László – Vető Balázs (2019): Állam vagy/és önkormányzat? Adalékok az önkormányzati rendszer átalakításához. *Politikatudományi Szemle*, vol. 28., no. 1., 17-41. Online: <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2019.1.17>
- Köszegfalvi György (1991): *Települési infrastruktúra*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Lehtonen, Markku (2004): The environmental-social interface of sustainable development: capabilities, social capital, institutions. *Ecological Economics*, vol. 49., no. 2., 199-214. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.03.019>
- Miniszterelnökség. Térbeli Szolgáltatások Igazgatóság (2017): *Okos Város Fejlesztési Modell Módszertani Útmutató*. Lechner Tudásközpont, Budapest.
- Mora, Luca – Gerli, Paolo – Ardito, Lorenzo – Petruzzelli, Antonio M. (2023): Smart city governance from an innovation management perspective: Theoretical framing, review of current practices, and future research agenda. *Technovation*, vol. 123., no. May, 1-24. Online: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2023.102717>
- Nilssen, Maja (2018): To the smart city and beyond? Developing a typology of smart urban innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 142., no. May., 98-105. Online: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.07.060>
- Pénzügyminisztérium, Regionális Fejlesztési Programok Irányító Hatósága (2021): *Fenntartható Városfejlesztési Stratégia Módszertani Kézikönyve 2021-2027*. MKB Consulting Zrt., Budapest.
- Phillips, Nelson – Hardy, Cynthia (2002): *Discourse Analysis – Investigating Processes of Social Construction*. SAGE Publications.
- Popova, Yelena (2020): Economic or financial substantiation for smart city solutions: a literature study. *Economic Annals – XXI*, vol. 183., no. 5-6, 125-133. Online: <https://doi.org/10.21003/ea.V183-12>
- Sharifi, Ayyoob – Allam, Zaheer – Feizizadeh, Bakhtiar – Ghamari, Hessam (2021): Three decades of Research of Smart Cities: Mapping Knowledge Structure and Trends. *Sustainability*, vol. 13., no. 13., 1-23. Online: <https://doi.org/10.3390/su13137140>
- Sikos T. Tamás – Szendi Dóra (2023): A hazai megyei jogú városok gazdasági és környezeti fenntarthatóságának mérése, 2020-2021. *Területi Statisztika*, vol. 63., no. 1., 88-124. Online: <https://doi.org/10.15196/TS630104>
- Tóli, Angeliki M. – Murtagh, Niamh (2020): The Concept of Sustainability in Smart City Definitions. *Frontiers in Built Environment*, vol. 6., no. 77., 1-10. Online: <https://doi.org/10.3389/fbuil.2020.00077>
- Van Dijk, Teun A. (1993): Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, vol. 4., no. 2., 249-283. Online: <https://doi.org/10.1177/0957926593004002006>

JOGSZABÁLYOK

- 314/2012. (XI. 8.) Korm. rend. a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről
- Az Európai parlament és a Tanács 1301/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és a „Beruházás a növekedésbe és munkahelyteremtésbe” célkitűzésről szóló egyedi rendelkezésekről, valamint az 1080/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
- 256/2021. (V. 18.) Korm. rend. a 2021–2027 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1058 rendelete (2021. június 24.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és a Kohéziós Alapról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1060 rendelete (2021. június 24.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alap Pluszra, a Kohéziós Alapra, az Igazságos Átmenet Alapra és az Európai Tengerügyi, Halászati és Akvakultúra-alapra vonatkozó közös rendelkezések, valamint az előbbiekre és a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapra, a Belső Biztonsági Alapra és a határigazgatás és a vízümpolitika pénzügyi támogatására szolgáló eszközre vonatkozó pénzügyi szabályok megállapításáról
- Békéscsaba MJV Önkormányzata (2022): *Békéscsaba és térsége fenntartható városfejlesztési stratégiája 2022-2027. Draft/Egyeztetési változat*. HBH Stratégia és Fejlesztés Kft.
- Budapest Főváros Önkormányzata (2022): *Ottthon Budapesten. Integrált Településfejlesztési Stratégia (FVS). Tartalmi Kiegészítés*. Budapest Főváros Önkormányzata.
- Debrecen MJV Önkormányzata (2022): *Debrecen Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. Stratégia. Társadalmi társulási verzió*. EDC Debrecen Nonprofit Kft.
- Eger MJV Önkormányzata (2022): *Eger Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. Megalapozó dokumentum, Helyzetértékelés és Stratégiai célrendszer munkarészek. Munkaközi Egyeztetési Változat 2.0*. Eger MJV Önkormányzata – Pro Régió Nonprofit Kft.

- Esztergom MJV Önkormányzata (2022): *Esztergom Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. Enrwell Consulting Kft., 2022. július 28.
- Érd MJV Önkormányzata (2022): *Érd Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája. Stratégiai munkarész*. Pro Régió Ügynökség, 2022. július.
- Hódmezővásárhely MJV Önkormányzata (2022): *2030 Hódmezővásárhely. Generációk jövője az Alföldön. Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2030*. EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft.
- Kaposvár MJV Önkormányzata (2023): *Kaposvár Fenntartható Városfejlesztési Stratégiája 2021-2027*. Trenecon Kft.
- Kecskemét MJV Önkormányzata (2022a): *Kecskemét Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. I. kötet. Megalapozó Munkarész*. Kecskeméti Városfejlesztő Kft. – MKB Consulting Zrt.
- Kecskemét MJV Önkormányzata (2022b): *Kecskemét Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. II kötet. Stratégiai Munkarész*. Kecskeméti Városfejlesztő Kft. – MKB Consulting Zrt.
- Nagykanizsa MJV Önkormányzata (2022): *Nagykanizsa Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027. Közgyűlési előterjesztésre előkészített változat*. EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft.
- Nyíregyháza MJV Önkormányzata (2022): *Nyíregyháza Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. Municipality City of Nyíregyháza.
- Pécs MJV Önkormányzata (2022): *Pécs Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. Ex Ante tanácsadó Iroda Kft.
- Salgótarján MJV Önkormányzata (2022): *Salgótarján Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. Egyeztetési Munkaváltozat*. Megéri Kft.
- Sopron MJV Önkormányzata (2022): *Nyíregyháza Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027. Társadalmiasítási változat*. Grants Europe Consulting.
- Szeged MJV Önkormányzata (2022): *Szeged Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. Municipality City of Szeged.
- Szekszárd MJV Önkormányzata (2022): *Szekszárd Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft.
- Székesfehérvár MJV Önkormányzata (2022): *Székesfehérvár Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. II. kötet. Stratégiai rész*. Dévelmal Kft.
- Szolnok MJV Önkormányzata (2022): *Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027. Szolnok Megyei Jogú Város és Térsége. 1.0. verzió*. Szolnoki Városfejlesztő Nonprofit Zrt.
- Szombathely MJV Önkormányzata (2022): *Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. Pannon Gazdasági Hálózat Egyesület.
- Tatabánya MJV Önkormányzata (2022): *Tatabánya Megyei Jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégia 2021-2027*. EX ANTE Tanácsadó Iroda Kft.
- Veszprém MJV Önkormányzata (2022): *Veszprém Megyei jogú Város Fenntartható Városfejlesztési stratégiája 2021-2027*. Hétfalva Kutatóintézet és Elemző Központ.